

УДК 793.3:316.772.2]:316.7-044.372:[316.642.3+159.923
DOI 10.32461/2226-3209.2.2025.339024

Цитування:

Шумілова В. В. Хореографія як простір невербальної комунікації в умовах соціальних криз: когнітивно-комунікативний та терапевтичний потенціал. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 2. С. 337–343.

Шумілова Вікторія Віталіївна,
заслужена артистка України,
доцент, доцент кафедри хореографії
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-4203-6832>
artvikvit@gmail.com

Shumilova V. (2025). Choreography as a Space of Non-Verbal Communication in Conditions of Social Crises: Cognitive-Communicative and Therapeutic Potential. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 337–343 [in Ukrainian].

ХОРЕОГРАФІЯ ЯК ПРОСТІР НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ: КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ТА ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Метою дослідження є аналіз тілесної взаємодії та контактної імпровізації як сучасних хореографічних практик у контексті сьогодення, що охоплює естетичні, когнітивні, комунікативні та терапевтичні аспекти, зокрема в умовах кризових соціокультурних ситуацій, таких як війна, з акцентом на соматичну синхронізацію, імпровізацію та танцювально-рухову терапію. **Методологія дослідження.** Застосовано когнітивний метод, який фокусується на вивченні когнітивних процесів, пов'язаних із соматичною синхронізацією, спільним пізнанням (*shared cognition*) у групі виконавців, а також тілесною взаємодією як специфічною формою тілесного мислення у площині невербальної комунікації; праксеологічний метод використано для аналізу хореографічної взаємодії як цілісного процесу цілеспрямованої діяльності, результативності контактної імпровізації та танцювально-рухової терапії в умовах сучасної соціокультурної реальності; мистецтвознавчий метод застосовано для аналізу сучасних хореографічних практик та їхнього значення у системі психосоціальної реабілітації. **Наукова новизна** дослідження полягає в аналізі та переосмисленні тілесної взаємодії та контактної імпровізації не лише як хореографічних технік, а як форм тілесного мислення та засобу афективної комунікації, здатного відображати й трансформувати соціальні, культурні й травматичні досвіди. Уперше проаналізовано контактну імпровізацію як інструмент критичної тілесності у воєнному й поствоєнному контексті та виявлено терапевтичний потенціал тілесної взаємодії в умовах воєнного стану, зокрема її здатність сприяти емоційному розвантаженню, відновленню психофізичної рівноваги та створенню безпечного простору через танцювально-рухову терапію. **Висновки.** У сучасних умовах тілесна взаємодія в хореографії постає як багатовимірне явище, що поєднує естетичні, когнітивні, комунікативні та терапевтичні функції. Ця взаємодія слугує не лише засобом невербальної комунікації, а й формою глибокого міжособистісного діалогу, інструментом пізнання та відновлення. Особливого значення у контексті війни також набувають соматична синхронізація та контактна імпровізація, сприяючи психоемоційній стабілізації, формуванню довіри та зміцненню соціальних зв'язків. Таким чином, хореографія постає простором цілісної взаємодії тіла, емоцій, сенсів і суспільства, здатним відповідати на виклики сучасності.

Ключові слова: хореографія, тілесна взаємодія, соматична синхронізація, імпровізація, контактна імпровізація, танцювально-рухова терапія.

Shumilova Viktoriia, Honoured Artist of Ukraine, Associate Professor at the Department of Choreography, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Choreography as a Space of Non-Verbal Communication in Conditions of Social Crises: Cognitive-Communicative and Therapeutic Potential

The purpose of the present study is to analyse bodily interaction and contact improvisation as contemporary choreographic practices in today's context, encompassing aesthetic, cognitive, communicative, and therapeutic aspects, particularly within crisis-related sociocultural situations such as war – with an emphasis on somatic synchronisation, improvisation, and dance movement therapy. **Research methodology.** A cognitive method was applied, focusing on the study of cognitive processes related to somatic synchronisation, shared cognition within a group of performers, as well

as bodily interaction as a specific form of embodied thinking within the realm of nonverbal communication. The praxeological method was used to analyse choreographic interaction as an integrated process of purposeful activity, and to assess the effectiveness of contact improvisation and dance movement therapy within the context of contemporary sociocultural realities. The art history method was employed to analyse contemporary choreographic practices and their significance within the system of psychosocial rehabilitation. **The scientific novelty.** This research offers an analysis and rethinking of bodily interaction and contact improvisation not only as choreographic techniques but also as forms of corporeal thinking and tools for affective communication capable of reflecting and transforming social, cultural, and traumatic experiences. For the first time, contact improvisation is examined as a tool of critical embodiment in the wartime and postwar context, revealing the therapeutic potential of bodily interaction under martial law, particularly its ability to promote emotional relief, restore psychophysical balance, and create a safe space through dance movement therapy. **Conclusions.** In the contemporary setting, bodily interaction in choreography emerges as a multidimensional phenomenon that integrates aesthetic, cognitive, communicative, and therapeutic functions. It serves not only as a means of nonverbal communication but also as a form of profound interpersonal dialogue, a tool for cognition and recovery. Somatic synchronisation and contact improvisation gain particular importance in the context of war, contributing to psycho-emotional stabilisation, the development of trust, and the strengthening of social bonds. Thus, choreography becomes a space of holistic interaction between the body, emotions, meanings, and society – capable of responding to the challenges of the present day.

Keywords: choreography, bodily interaction, somatic synchronisation, improvisation, contact improvisation, dance and movement therapy.

Актуальність теми дослідження. У сучасному контексті проблема тілесної взаємодії та контактної імпровізації в хореографії потребує переосмислення. Традиційне розуміння тілесної комунікації як винятково естетичної або технічної категорії поступається місцем уявленню про тіло як живого, рефлексивного суб'єкта, здатного до діалогу в комунікативному полі сьогодення. У зв'язку з цим контактна імпровізація розглядається не лише як форма хореографічної практики, а й як феномен тілесного мислення, інструмент афективного спілкування та спосіб виявлення соціального й культурного контексту через рух. Такий підхід відкриває перспективи аналізу тілесної взаємодії в межах критичної тілесності, зокрема в посттравматичних суспільствах, де рухова практика виконує не лише творчу, а й терапевтичну та комунікативну функцію. Отже, окреслена проблематика потребує подальшого комплексного наукового осмислення.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання жанрової специфіки, виховного потенціалу та мистецького впливу сучасного хореографічного мистецтва на формування особистості, її фізичний і духовний розвиток розглянуто у навчально-методичному посібнику «Сучасне хореографічне мистецтво: підґрунтя, тенденції, перспективи розвитку» авторів О. Плахотнюка, Л. Андрощук, Т. Благової та ін. [8].

Потенціал хореографії як ефективного інструменту національно-патріотичного виховання, особливо у молодого покоління розкрили Т. М. Царик, О. М. Марач, О. Д. Козачук [10] у науковій статті «Музичне мистецтво та хореографія як засоби

формування національної самоідентичності у молодого покоління України». Автори акцентували увагу на тому, що «хореографія виступає важливим елементом національно-патріотичного виховання, що сприяє збереженню культурної спадщини та формуванню патріотичних цінностей у молодого покоління. Вона поєднує в собі мистецтво, фізичний розвиток, спілкування та самовираження, роблячи цей підхід до національно-патріотичного виховання надзвичайно ефективним та надійним» [10, 235].

Ю. В. Бобровник та В. В. Неділько [1] у науковому дослідженні «Психологічні аспекти виразності та творчості в хореографії сучасності» аналізують вплив хореографії на емоційний стан і сприйняття глядачів, акцентуючи увагу на її терапевтичному потенціалі – зниженні рівня стресу, покращенні емоційного стану та стимулюванні творчого потенціалу.

У статті В. Головей та М. Цап'як [2] «Комунікативна природа танцю: семіотичний аспект» аналізують комунікативний потенціал танцю як багатовимірного культурного феномену, що функціонує в межах невербальної семіотичної системи. Автори звертають увагу на танцювальну лексику як специфічну форму невербального мовлення, здатну передавати індивідуальні думки, емоції та людські переживання, зокрема в контексті травматичного досвіду війни.

В. А. Грек [3] у науковій статті «Імпрізація в хореографії: поліаспектність проявів» акцентує увагу на тому, що імпрізація застосовується в різних формах сучасної хореографії завдяки широкому діапазону її проявів: «від майстерності

володіння відпрацьованими елементами у відповідності до запропонованих обставин до вільного від канонів тілесно-емоційного самовираження поза стандартизованими формами, де домінує дослухання виключно до свого внутрішнього «я» [3, 464].

Імпровізацію та контактну імпровізацію як напрям сучасної хореографії, її особливості та методику виконання висвітлюють у навчальному посібнику Л. Ф. Хоцяновська та А. Ю. Рехвіашвілі. [9].

Особливості контактної імпровізації, специфіку її реалізації та тенденції розвитку аналізують А. В. Журавльова [4] у статті «Контактна імпровізація в контексті соціального танцю XXI століття: особливості відкритої танцювальної форми «джерм» та Є. В. Яніна-Ледовська [12] у праці «Напрямки та тенденції розвитку контактної імпровізації у контексті сучасної хореографії».

Водночас слід зазначити, що означена проблематика у науковому дискурсі висвітлена фрагментарно. Огляд наукових праць засвідчує зростання інтересу до теми тілесної взаємодії в хореографії в умовах сучасних викликів. Попри наявність численних досліджень, питання тілесної взаємодії ще не отримало належного комплексного вивчення, особливо у контексті війни, коли змінюються не лише форми сценічної комунікації, а й самі засади тілесного переживання, репрезентації та взаємодії. Такий контекст потребує нового теоретико-методологічного підходу до аналізу тілесної взаємодії як засобу комунікації, опору, адаптації й рефлексії на травматичний досвід, що формує іншу якість хореографічного висловлювання.

Метою дослідження є аналіз тілесної взаємодії та контактної імпровізації як сучасних хореографічних практик у контексті сьогодення, що охоплює естетичні, когнітивні, комунікативні та терапевтичні аспекти, зокрема в умовах кризових соціокультурних ситуацій, таких як війна, з акцентом на соматичну синхронізацію, імпровізацію та танцювально-рухову терапію.

Виклад основного матеріалу. У контексті сучасних викликів тілесна взаємодія в хореографії розглядається як засіб формування пластичної структури танцю, а також як глибинний процес міжособистісного пізнання, основою якого є невербальна комунікація, емоційна емпатія та інтерсуб'єктивне співпереживання. Хореографія постає як поліфункціональний простір інтенсивного діалогу, у межах якого людське тіло виконує не лише роль виконавського інструмента, а й

постає як активний суб'єкт культурного, когнітивного та емоційного висловлювання. Через пластичну мову руху, яка не потребує вербального спілкування, хореографічна практика формує унікальні форми комунікації, де смисли артикулюються за допомогою соматичних імпульсів, ритміки, динаміки руху, просторової орієнтації та тілесного контакту. У цьому контексті тіло розглядається як носій соціально-культурних кодів, індивідуального досвіду, травм, спогадів і трансцендентного сенсу, що передається глядачеві невербальними засобами. «Процес референції (перекладу конкретних знакових форм мовою танцю) здійснюється за допомогою рухів людського тіла і взаємодій останнього з іншими патернами (структурними елементами цього культурного зразка)» [11, 17]. Тому тілесність у хореографії дедалі частіше осмислюється не лише в естетичному, а й у феноменологічному, герменевтичному і комунікативному вимірах.

Одним із ключових аспектів тілесної взаємодії у хореографії виступає соматична синхронізація, яка полягає в узгодженості рухових дій, ритму дихання, темпоритму та мікродинаміки тілесних імпульсів між учасниками танцю в режимі реального часу. Цей процес передбачає не лише фізичну координацію, а й глибинне налаштування на внутрішній стан партнера, що ґрунтується на тілесній емпатії та здатності до інтерсуб'єктивного зчитування невербальних сигналів. Соматична синхронізація має подвійну природу – естетичну, що забезпечує злагодженість і виразність рухової композиції, та когнітивну, яка полягає у формуванні shared cognition – спільного пізнання, коли виконавці синхронізують не лише зовнішні дії, а й внутрішні мисленнєві процеси, емоційні реакції, інтенції та прийняття рішень. Наразі досить популярними є соматичні практики, «що акцентуються на осмисленні та реалізації танцюристами потенціалу у високомайстерних, навмисних, цілеспрямованих, змістовних та водночас природних рухах, спрямовані поліпшити продуктивність, динаміку та художній рівень виступів» [6, 98].

У межах сценічної практики така форма тілесної взаємодії створює умови для глибокого творчого контакту, який виходить за межі механічної взаємодії й перетворюється на живий діалог тіл, що постійно генерує нові сенси в процесі виконання. Соматична узгодженість сприяє підвищенню ансамблевої єдності, дозволяє уникати розривів у ритміці й

драматургії танцювального твору та забезпечує цілісний естетичний вплив на глядача, у якого формується враження цілісного художнього висловлювання, що має високу емоційну, психологічну й культурну напругу. Таким чином, тілесна синхронізація виступає не лише технічним інструментом сценічного виконання, а й когнітивним і комунікативним механізмом, що забезпечує реалізацію ідей співдії, взаємної довіри та формування колективної свідомості у межах художнього процесу. Вона активізує процеси тілесного співналаштування, емпатійного відгуку та інтеракції між виконавцями, які в умовах синхронного руху формують єдине семіотичне поле, уможливаючи не тільки зчитування невербальної інформації, а й конструювання спільного простору сенсів. У такий спосіб тілесна синхронізація виконує функцію моделювання соціальних структур взаємодії, що набуває особливої ваги в умовах кризових соціокультурних ситуацій, зокрема війни.

Особливої актуальності тілесна взаємодія набуває в практиках контактної імprovізації, де фізичний контакт – дотик, перенесення ваги, спільне утримання балансу – стає основним засобом структурування руху. Загалом, імprovізація в хореографії є не лише методом створення руху, а й глибоким інструментом художнього самовираження, пізнання тіла та комунікації з простором, партнером і глядачем. Вона дозволяє танцівнику виходити за межі зафіксованої рухової структури, активізуючи інтуїцію, тілесну пам'ять і спонтанність. Саме у процесі імprovізації відбувається мобілізація внутрішніх ресурсів особистості, що сприяє розвитку креативності, підвищенню рівня тілесної усвідомленості та здатності до саморегуляції. Імprovізаційна практика також має значний терапевтичний потенціал. У тілесно-орієнтованих методиках вона застосовується для вивільнення репресованих емоцій, реконструкції тілесної цілісності й відновлення психофізичної рівноваги. «Імprovізацію можна диференціювати на два «полюси» за рівнем інтегрованості танцівника у той чи інший різновид хореографії. Один «полюс» посідає імprovізація як найвищий щабель володіння виконавською майстерністю, багатим творчим досвідом, розвинутою творчою уявою, творчою інтуїцією, відчуттям композиції художнього твору. Інший – імprovізація вільної від канонів будь-якої системи рухових координат людини, що не послуговується естетико-художніми

стандартами, а дослухається виключно до свого внутрішнього «я» як у виконанні рухів та положеннях тіла у просторі, так і в змістовно-емоційному наповненні» [3, 465].

Контактна імprovізація передбачає постійну присутність у моменті, чутливість до змін у тілі іншого та здатність до миттєвого реагування, що формує унікальний пласт міжособистісного діалогу, в якому взаємодія тіла і простору стає провідником емоцій, намірів та сенсів. «Як унікальна форма танцю, контактна імprovізація створює передумови для ведення партнерами спонтанного тілесного діалогу на невербальному рівні в процесі гри з силами інерції, гравітації, використовуючи один одного як опору, знаходячи в доторканні підґрунтя для імprovізації та натхнення для творчості» [4, 110]. Така форма імprovізації активізує тілесну свідомість, сприяє інтеграції сенсомоторного досвіду і водночас формує специфічне поле довіри, де тілесність стає основою міжлюдських зв'язків. Тут хореографія репрезентує задалегідь визначну змістом інформацію й генерує нову, яка полягає у динаміці спільного тілесного переживання. Таким чином, кожен акт тілесної взаємодії стає процесом постійної інтерпретації й переосмислення, де зміст руху народжується «тут і зараз».

Нині, в умовах воєнного стану, який триває в Україні четвертий рік поспіль, спостерігається значне підвищення рівня психоемоційного напруження в суспільстві, що зумовлює потребу в ефективних засобах психологічної підтримки. У цьому контексті особливої актуальності набуває танцювально-рухова терапія, в межах якої тілесна взаємодія виконує важливу терапевтичну функцію. Такий підхід сприяє глибокому емоційному розвантаженню, зниженню рівня тривожності, покращенню тілесної саморегуляції та відновленню внутрішньої цілісності особистості через активізацію невербальних форм комунікації та рухової експресії. Тому саме через тілесну експресію танець відтворює складну палітру людських переживань, включно з відлунням травматичного досвіду, зумовленого війною, водночас слугуючи засобом символічної рефлексії, опрацювання й трансформації соціального болю.

Із 2022 року в Україні реалізуються проекти психосоціальної підтримки, в межах яких запроваджуються тілесно-орієнтовані практики, зокрема танцювально-рухова терапія. Такі програми організуються волонтерськими ініціативами та благодійними

фондами, серед яких — «Повернись живим», «Stabilization Support Services», «Територія життя» та інші. Вони спрямовані на роботу з внутрішньо переміщеними особами, ветеранами, жінками та дітьми, які зазнали травматичного досвіду війни. Показовим прикладом є Ужгород, де за ініціативи громадської організації «Волонтери Закарпаття» було започатковано танцювально-реабілітаційні заняття для військовослужбовців і членів їхніх родин. Соціальний проєкт під назвою «Поверни мене з війни» має на меті сприяння адаптації військових до умов мирного життя через хореографічні практики [7].

Одночасно танець стає потужним засобом мистецької рефлексії у суспільному просторі.

У Національному художньому музеї України було представлено мультимедійний проєкт «Танець у зоні війни?», ініційований перформером, режисером і хореографом Віктором Рубаном. Він зазначає: «Моя ідея – створити проєкт, який об'єднає багатьох митців, умовно 11, щоб представити нас, особливо тих, хто залишається працювати в Україні. Цей проєкт повинен показати не тільки труднощі, з якими ми стикаємося, але й несподівані ресурси та резерви, які ми знаходимо, і як танцювальні практики нам у цьому допомагають <...> велике значення має інтерактивність виставки. Як, наприклад, практика Христини Шишкарьової, яка розробила свій метод «тактичної хореографії» у взаємодії з військовими» [5].

Подібні ініціативи є актуальними в умовах воєнного стану та поширюються в різних регіонах України, що свідчить про зростання ролі хореографічних практик у системі психосоціальної реабілітації.

Поширення таких практик у різних регіонах України засвідчує не лише їх актуальність, а й ефективність: вони сприяють стабілізації емоційного стану й створюють безпечний простір для відновлення довіри, самоусвідомлення та повернення до соціальної активності. Важливу роль відіграє й відчуття колективної взаємодії, а саме – участь у спільному русі відновлює навички тілесної синхронізації, які у травмованих людей нерідко порушуються. До того ж, тілесна імпровізація в терапевтичному процесі дозволяє учасникам вільно виражати складні емоції, які важко артикулювати словами. «У процесі хореографічних вистав і вправ, учасники навчаються спілкуватися через рух та мову тіла, виражати почуття та емоції» [10, 235]. Хореографічні заняття змушують

учасників зосереджуватись на мелодії, пластиці тіла та партнерові, а це неабияка реабілітація.

Враховуючи викладене, участь професійних хореографів та сертифікованих танцювально-рухових терапевтів у таких проєктах відкриває нові можливості для розвитку хореографії як соціально значущого інструменту відновлення. Варто акцентувати увагу, що спільна рухова дія стає способом емоційного самовираження й комунікації, що особливо важливо в роботі з людьми з високим рівнем психоемоційного напруження в сучасних реаліях. «Хореографія також виконує соціальну функцію платформи для вираження індивідуальності та самовираження. Вона стимулює творчість, сприяє розвитку особистісності та самоідентифікації. Хореографія надає можливість людям виразити свої почуття, емоції, бачення світу через рух і танець. Це може бути особливо важливо для молоді, яка шукає своє місце у суспільстві та вираження своєї індивідуальності» [1,151].

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі та переосмисленні тілесної взаємодії та контактної імпровізації не лише як хореографічних технік, а як форм тілесного мислення та засобу афективної комунікації, здатного відображати й трансформувати соціальні, культурні й травматичні досвіди. Уперше проаналізовано контактну імпровізацію як інструмент критичної тілесності у воєнному й поствоєнному контексті та виявлено терапевтичний потенціал тілесної взаємодії в умовах воєнного стану, зокрема її здатність сприяти емоційному розвантаженню, відновленню психофізичної рівноваги та створенню безпечного простору через танцювально-рухову терапію.

Висновки. Отже, в умовах соціальних криз соматична синхронізація, тілесна взаємодія та контактна імпровізація набувають нового значення, виходячи за межі суто естетичних і технічних категорій. Ці практики постають як повноцінні інструменти когнітивного, емоційного й соціального пізнання, відкриваючи нові горизонти для осмислення тіла як суб'єкта комунікації, рефлексії й трансформації. Дослідження тілесної взаємодії в хореографії засвідчує, що сучасна сценічна практика потребує не лише досконалого володіння технікою руху, а й глибокого розуміння соматичних, емпатійних й міжособистісних процесів, які формуються у просторі тілесної взаємодії.

Особливого значення у цьому контексті набуває соматична синхронізація – феномен, що поєднує естетичну злагодженість з глибинною когнітивною взаємодією. Її роль полягає не тільки в забезпеченні цілісності художнього твору, але й у формуванні простору колективної свідомості, де кожен учасник є не просто виконавцем, а й рівноправним носієм і творцем інформації. У практиках контактної імпрровізації тілесна взаємодія розкривається як акт живого міжособистісного діалогу, що здійснюється через дотик, рух і спільне тілесне переживання, яке постійно змінюється в реальному часі. Така форма комунікації демонструє глибокий терапевтичний потенціал, особливо в умовах посттравматичного досвіду, зумовленого війною. Танцювально-рухова терапія та тілесно-орієнтовані практики стають важливими засобами психоемоційного відновлення, інтеграції травматичного досвіду та створення безпечного простору взаємодії. У цьому вимірі хореографія постає як поліфункціональний феномен, здатний виконувати художні, соціальні, комунікативні й терапевтичні завдання. Активізація волонтерських і професійних ініціатив у сфері тілесної реабілітації в Україні засвідчує актуальність і затребуваність хореографії як інструменту соціального служіння та культурної підтримки в умовах глибоких суспільних трансформацій. У такому контексті хореографія постає як квінтесенція художніх практик, що формують простір для колективного самовираження та взаєморозуміння.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що тілесна взаємодія в сучасній хореографії є не лише засобом виразності, а й формою мислення, механізмом комунікації та вагомою складовою психосоціального відновлення. Її потенціал потребує подальшого міждисциплінарного осмислення, яке охоплюватиме хореографічну теорію, соматіку, феноменологію тіла, психологію та соціокультурні студії. Такий підхід дозволить глибше зрозуміти природу тілесного досвіду як джерела художнього висловлювання, інструменту емпатійного зв'язку та ресурсу відновлення в умовах сучасних викликів.

Література

1. Бобровник Ю. В., Неділько В. В. Психологічні аспекти виразності та творчості в хореографії сучасності. *Габітус*. Одеса, 2023. Вип. 50. С. 148–

152. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.50.26>.

2. Головей В., Цап'як М. Комунікативна природа танцю: семіотичний аспект. *Fine Arts and Cultural Studies*, 2024. Вип. 2. С. 121–128. DOI: <https://doi.org/10.32782/facs2024-2-16>.

3. Грек В. А. Імпрровізація в хореографії: поліаспектність проявів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ, 2019. № 2. С. 463–466.

4. Журавльова А. В. Контактна імпрровізація в контексті соціального танцю XXI століття: особливості відкритої танцювальної форми «джерм». *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2021. № 4. С. 108–112.

5. Качковська Я. Єдиний спосіб врятуватися – сприймати сьогодні як партнера до танцю: Віктор Рубан про виставку «Танець у зоні війни?» URL: <https://suspilne.media/culture/808157-edinj-sposib-vratuvatisa-sprijmati-sogodenna-ak-partnera-do-tancu-viktor-ruban-pro-vistavku-tanec-u-zoni-vijni/> (дата звернення: 05.04.2025).

6. Павлюк Т. С. Соматичні практики у сучасній бальній хореографії. *Культура і сучасність*. 2018. № 1. С. 97–102.

7. Поверни мене з війни: як працює танцювальна терапія для ветеранів та їхніх родин. URL: <https://rubryka.com/article/poverny-mene-z-vijny/> (дата звернення: 05.05.2025).

8. Сучасне хореографічне мистецтво: підгрунття, тенденції, перспективи розвитку: навч.-метод. посіб. / упоряд.: О. Плахотнюк, Л. Андрощук, Т. Благова та ін. Львів : СПОЛОМ, 2016. 229 с.

9. Хоцяновська Л. Ф., Рехвіашвілі А. Ю. Методика виконання імпрровізації та контактної імпрровізації : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2017. 104 с.

10. Царик Т. М., Марач О. М., Козачук О. Д., Музичне мистецтво та хореографія як засоби формування національної самоідентичності у молодого покоління України. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2024. Вип. 72. С. 231–236. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.46>.

11. Чепалов О. Хореологія як наука: культурологічні та мистецтвознавчі аспекти. *Танцювальні студії*. 2018. №1. С. 16–27. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7646.1.2018.140392>.

12. Яніна-Ледовська Є. В. Напрямки та тенденції розвитку контактної імпрровізації у контексті сучасної хореографії. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2010. № 1. С. 247–249.

References

1. Bobrovnyk, Yu.V., & Nedilko V.V. (2023). Psychological Aspects of Expressiveness and Creativity in Contemporary Choreography. *Habitus*, 50, 148–152 [in Ukrainian].

2. Holovei, V., & Tsapiak, M. (2024). The Communicative Nature of Dance: Semiotic Aspect.

Fine Arts and Cultural Studies, 2, 121–128 [in Ukrainian].

3. Hrek, V.A. (2019). Improvisation in Choreography: Multifaceted Manifestations. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management*, 2, 463–466 [in Ukrainian].

4. Zhuravliova, A. V. (2021). Contact Improvisation in the Context of Social Dance of the 21st Century: Features of the Open Dance Form 'Jam'. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management*, 4, 108–112 [in Ukrainian].

5. Kachkovska, Ya. (n.d). The Only Way to Save Yourself Is to Perceive the Present as a Partner in Dance: Viktor Ruban on the Exhibition 'Dance in a War Zone?' Retrieved from <https://suspilne.media/culture/808157-edinij-sposib-vratuvatisa-sprijmatisogodenna-ak-partnera-do-tancu-viktor-ruban-provistavku-tanec-u-zoni-vijni/> [in Ukrainian].

6. Pavliuk, T.S. (2018). Somatic Practices in Modern Ballroom Choreography. *Culture and Modernity*, 1, 97–102 [in Ukrainian].

7. Bring Me Back from War: How Dance Therapy Works for Veterans and Their Families. Retrieved from: <https://rubryka.com/article/poverny-mene-z-vijny/> [in Ukrainian].

8. Plakhotniuk, O. (Ed.), Androshchuk, L., Blahova, T., et al. (2016). Modern Choreographic Art: Background, Trends, Development Prospects: Teaching and Methodological Manual. Lviv [in Ukrainian].

9. Khotsianovska, L. F., & Rekhviashvili, A. Yu. (2017). Methodology of Performing Improvisation and Contact Improvisation. Kyiv [in Ukrainian].

10. Tsaryk, T.M., Marach, O.M., & Kozachuk, O.D. (2024). Musical Art and Choreography as Means of Forming National Self-Identity in the Young Generation of Ukraine. *Innovative pedagogy*, 72, 231–236 [in Ukrainian].

11. Chepalov, O. (2018). Choreology as a Science: Cultural and Art History Aspects. *Dance studios*, 1, 16–27 [in Ukrainian].

12. Yanina-Ledovska, E. V. (2010). Directions and Trends in the Development of Contact Improvisation in the Context of Modern Choreography. *Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts*, 1, 247–249 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 09.05.2025
Отримано після доопрацювання 12.06.2025
Прийнято до друку 20.06.2025